אישים באגרות הראי"ה

הרב משה אוסטרובסקי (המאירי)

רב עקרון, ולימים ממנהיגי המזרחי בארץ ישראל, מחבר ספר על המידות שהתורה נדרשת בהן · תרמ"ז – תש"ז (1886–1947)

4 אגרות

דברי הרב קוק ודברי הרב שלמה אבינר, ונוסח האגרות המלא

igrot.shlomo-aviner.net

בקצרה

הרב משה אוסטרובסקי נולד בכ"ט באלול תרמ"ז (1886) בפינסק-קרלין, ובשנת תרנ"ז (1897) עלה עם אביו לירושלים. למד בישיבת "תורת חיים" אצל הרב יצחק וינוגרד. בשנת תרס"ד (1904) נשא את שרה, בתו של הרב נחמן גדליה ברודר. בשנת תרע"ב (1912) הוסמך לרבנות בידי הרב חיים ברלין ובידי הרב קוק, ובאותה שנה קיבל כתב רבנות ממושבת עקרון (מזכרת בתיה), וכיהן בה כשבע שנים. בימי מלחמת העולם הראשונה, כדי שלא יגורש כנתין רוסי, נקרא בשם משפחת אשתו, ברודר, ולכן כמה מן האגרות אליו נקראות "הרב משה בראדער". אחרי המלחמה היה ממקימי הסתדרות "המזרחי" בארץ ישראל, ונטל חלק בכתיבת האנציקלופדיה התלמודית. בשנת הששים לחייו שינה את שמו ל"המאירי". נפטר בכ"ה בסיוון תש"ז (1947).

הרב קוק על הרב משה אוסטרובסקי

באייר תרע"ב (1912) כתב הרב קוק לוועד עקרון שהוא משער, "כפי ידיעתי ביקרת רוחו של הרב ר"מ אסטראווסקי", שלא ירצה להיכנס לרבנות כל עוד יש לרב הקודם חזקה בה (כרך ב', אגרת תכה). למחרת כתב לו ולחותנו, הרב ברודר, שבינתיים יכהן כממלא מקום הרב, ואחרי כמה חודשים יוחזק כרב (כרך ב', אגרת תכו).

בסיוון תרע"ג (1913) הביא הרב קוק את דעתו של "הר"מ בראדער, הרב דעקרון" בעניין שמירת חיטים למצה שמורה (כרך ב', אגרת תקנג).

באדר תרפ"ד (1924) שיבח הרב קוק את קונטרסיו מספרו על המידות שהתורה נדרשת בהן. הוא כתב שיש צורך גדול שספרים כאלה, בסגנון של חכמת ישראל, ייכתבו בידי תלמידי חכמים יראי שמיים, כדי לעזור לצעירים הלומדים תורה. הרב קוק העיר כמה הערות, וביאר בהרחבה את יסוד הכלל "אין בית דין יכול לבטל דברי בית דין חבירו" (כרך ד', אגרת אריד).

האגרות

כרך ב', אגרת תכה: בכ"ג באייר תרע"ב, אל מושבת עקרון: על חזקת הרבנות של הרב הקודם, ועל הרב אוסטרובסקי.

"כפי ידיעתי ביקרת רוחו של הרב ר"מ אסטראווסקי נ"י, שלא ירצה בעצמו להכנס בענין זה"

כרך ב', אגרת תכו: בכ"ד באייר תרע"ב, מיפו, אליו ואל חותנו: יכהן כממלא מקום הרב בעקרון, ואחר כך יוחזק כרב.

"ואחרי עבור הזמן הנ"ל יוחזק כת"ר בתור רב, נוסף על משרת השו"ב"

כרך ב', אגרת תקנג: בכ"א בסיוון תרע"ג: דעת "הר"מ בראדער, הרב דעקרון" בעניין שמירת החיטים.

"לפ"ד הר"מ בראדער נ"י, הרב דעקרון"

כרך ד', אגרת אריד: בי"ב באדר תרפ"ד, מירושלים: שבח לספרו על המידות שהתורה נדרשת בהן, והערות.

"קונטרסיו היקרים, מספרו המפאר למדותיה של תורה"

ראו גם

הרב נחמן גדליה ברודר, חותנו. (הרב נחמן גדליה ברודר)

נוסח האגרות – עם ביאור

4 האגרות שבהן נזכר הרב משה אוסטרובסקי, לפי סדר הכרכים, כל אחת עם התמצית שלה. הביאור משולב בתוך נוסח האגרות: בסוגריים מרובעים, באות קטנה ועל רקע תכלת. הוא אינו חלק מלשון האגרת

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת תכה

תמצית האגרת

תאריך ומקום: כ"ג אייר תרע"ב - יפו **נמען:** מושבת עקרון והוועד

בעניין רבנות עקרון: אם הרב יעקב יוסף ירצה לחזור בתוך כמה חודשים, אין לקבל רב אחר. הרב משה אוסטרובסקי יחזיק בינתיים במשרת השוחט, והרבנות תישאר פנויה. אם הרב יעקב יוסף לא יחזור, יוחזק אוסטרובסקי כרב.

עיקרי הדברים

- חזקת הרבנות של הרב יעקב יוסף.
- הסדר זמני לרבנות עקרון.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1] עה"ק[2] יפו ת"ו[3], כ"ג אייר תרע"ב[4].

לכבוד המושבה היקרה עקרון ת"ו, ולהועד הנכבד בראשם, שלו'[5] וברכה.

מצאתי לי חוב קדוש להודיע לכם, אחי היקרים, את דעתי וכוונתי בענין חזקת הרבנות של הרב ר'[6] יעקב יוסף [רבה של עקרון, שעזב אז את המושבה; ראו (כרך א', אגרת קמח)] נ"י, שאמנם דעתי נוטה שאם ירצה הרי"י[7] הנ"ל[8] לבא במשך זמן של איזה חדשים, אין ראוי לקבל בתור רב איש אחר במקומו. וע"ז[9] כתבתי שאני משער, כפי ידיעתי ביקרת רוחו של הרב ר"מ[10] אסטראווסקי נ"י[11], שלא ירצה בעצמו להכנס בענין זה. אבל אם ירצה הרב רמ"א הנ"ל, להחזיק לעת עתה רק בחזקת השו"ב[12], וחזקת הרבנות תהי'[13] פנוי' על משך זמן איזה חדשים, והקהלה תודיע להרה"ג[14] ר' יעקב יוסף נ"י, שאם רצונו לבא בתור רב כמו שהי'[15], לא יגרע ממנו שום דבר, הדירה וההכנסה שהיתה נהוגה וכבוד הרב כראוי, אך כאשר יעבור הזמן, או כשתהי'[16] ידיעה מהרי"י[17] יוסף הנ"ל שאין רצונו לבא על חזקת הרבנות לבדה, רק אז יוחזק הרב ר"מ אסטרווסקי בתור רב ג"כ[18]

אופן זה הוא רצוי ומכובד, והוא ע"פ[19] ד"ת[20], וגם ע"פ מדת חסידות ודרך השלו'[21] וכבוד התורה. ואבקש מכבודכם שתתאגדו בזה לדעה אחת, באופן שישמר מצב השלו' במושבה החביבה ת"ו בעה"י[22].

והנני בזה דורש אשרכם בכל לב תמיד,

הק' אברהם יצחק ה"ק

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרע"ב - השנה תרע"ב (1911/1912)
5. שלו' - שלום
6. ר' - רבי
7. הרי"י - הרב ר' יעקב יוסף

8. הנ"ל – הנזכר לעיל
9. וע"ז – ועל זה
10. ר"מ – ראש מתיבתא
11. נ"י – נרו יאיר
12. השו"ב – השוחט ובודק
13. תהי' – תהיה
14. להרה"ג – להרב הגאון
15. שהי' – שהיה
16. כשתהי' – כשתהיה
17. מהר"י – מורנו הרב רבי שם שמתחיל באות י (כגון יעקב / יצחק / יוסף / יהודה / ישראל) – הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
18. ג"כ – גם כן
19. ע"פ – על פי
20. ד"ת – דברי תורה
21. השלו' – השלום
22. בעה"י – בעזרת השם יתברך

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת תכו

תמצית האגרת

תאריך ומקום: כ"ד אייר תרע"ב - יפו **נמען:** הרב גדליה נחמן ברודר וחתנו הרב משה אוסטרובסקי

לרב יעקב יוסף אין חזקה בשחיטה, אבל ברבנות יש לו. אוסטרובסקי ישמש כממלא מקום הרב לכמה חודשים, ואחר כך יוחזק כרב.

עיקרי הדברים

- חזקת הרבנות והשחיטה.
- אוסטרובסקי כממלא מקום.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], כ"ד אייר תרע"ב[4].

לכבוד ידידי הרב הגדול בתו"י[5] ירי"א[6] ושלם מו"ה[7] גדלי' נחמן בראדער,

וחתנו הרה"ג[8] מו"ר[9] משה אסטראווסקי שליט"א[10], שוי"ר[11].

בתשובה על מכתבם היקר בענין עקרון [ראו (כרך ב', אגרת תכה)] ת"ו, הנני בזה להודיעם שדעתי היא נוטה, שאם רצונו של הרב ר"י יוסף לבא בחזרה, אין הדבר ראוי לסגור את הדלת לפניו בנוגע לרבנות שהי'[12] מוחזק בה. אבל בנוגע להשחיטה, אין לו ע"ז[13] שום חזקה, ואין בזה משום מעצור אפילו מצד מדת חסידות, לע"ד[14].

וכתבתי להם עצתי שיכתבו לכת"ר[15], שעד משך זמן של איזה חדשים, תהי'[16] חזקת הרבנות פנוי', באופן שאם יבא הרי"י[17] הנ"ל[18], יעמוד על חזקתו, ואחרי עבור הזמן הנ"ל יוחזק כת"ר[19] בתור רב, נוסף על משרת השו"ב[20].

כמובן גם במשך הזמן יתנהג בכל תכסיסי וחיוב הרבנות, בתור מ"מ[21] הרב

והנני בזה ידידם דוש"ת[22] באה"ר[23],

הק' אברהם יצחק ה"ק

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרע"ב - השנה תרע"ב (1911/1912)
5. בתו"י - בתורה ויראה
6. ירי"א - ירא אלקים
7. מו"ה - מורנו הרב
8. הרה"ג - הרב הגאון
9. מו"ר - מורי ורבי
10. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
11. שוי"ר - שלום וישע רב

12. שהי' – שהיה
13. ע"ז – על זה
14. לע"ד – לעניות דעתי
15. לכת"ר – לכבוד תורתו
16. תהי' – תהיה
17. הרי"י – הרב רבי שמות שמתחילים באותיות י, י (למשל: יעקב + יעקב) – הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
18. הנ"ל – הנזכר לעיל
19. כת"ר – כבוד תורתו
20. השו"ב – השוחט ובודק
21. מ"מ – מכל מקום
22. דוש"ת – דורש שלומו ותורתו
23. באה"ר – באהבה רבה

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת תקנג

תמצית האגרת

תאריך ומקום: כ"א סיון תרע"ג - יפו **נמען:** הרב בן ציון (ירושלים)

הרב קוק מבקש שבית הדין בירושלים יכין לו מנעל חליצה כמו שלהם, לחליצה דחופה במקום עיגון. עוד: אין לשנות את סדר העישור, והוא רק על ידי ר' חיים צבי בסיסט. על הצעת רב עקרון לגבי מצה שמורה - הרב קוק מסכים אם בית הדין בירושלים יסכים.

עיקרי הדברים

- מנעל חליצה.
- עישור על ידי בסיסט.
- שמורה בעקרון.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], כ"א סיון תרע"ג[4].

ידי"נ[5] הרב ר'[6] בנציון [הרב בן ציון ידלר, המגיד הירושלמי] נ"י[7], שוי"ר[8],

אטריח את כת"ר[9] לדבר מצוה רבה. צריכה להיות פה אחר ש"ק[10] הבע"ל[11] חליצה, של מקום עיגון, ודבר גדול מאד הוא, ואין לי מנעל כחפצי. [נעל מיוחדת לטקס החליצה (דברים כה, ט)] ע"כ[12] יטיב נא כת"ר לבקש מכי ידידינו הרבנים הגאונים בד"צ[13] דעיקו"ת[14], שיצוו בטובם לעשות עבורנו מנעל חליצה כהתכונה של המנעל שלהם, והמחיר אשיב ברב תודה בלא איחור בל"נ[15], ויוכל כ"ת[16] ללוות ע"ז[17] ולשלם, ויפה שעה אחת קודם.

בבטחוני בידידותו שימלא בקשתי לדבר מצוה אדירה זו, ודי ישלם לו שכרו הטוב ע"פ[18] פעלו בזה ובבא.

לגי' לא הרשיתי לשנות, כ"א[19] דוקא לעשר ע"י[20] רחצ"ב[21] נ"י.

לפ"ד[22] הר"מ[23] בראדער נ"י, הרב דעקרון, [ראו (כרך ב', אגרת תכו)] דבר שא"א[24] הוא להכניס תחת גג שמה את השמורה, ורוצה שנסכים לקחת עובי מטר שלא לשמורה, ולהתיר ע"י כיסוי, ואם תהי'[25] השמירה טובה ע"ז הייתי מסכים מצדי, אם יסכימו ע"ז ג"כ[26] כי[27] הבד"צ[28] דעיקו"ת ת"ו.

והנני ידי"ע[29] כופל בקשתי ע"ד[30] זריזות מנעל החליצה,

הק' אברהם יצחק ה"ק

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרע"ג - השנה תרע"ג (1912/1913)
5. ידי"נ - ידיד נפשי

6. ר' - רבי
7. נ"י - נרו יאיר
8. שוי"ר - שלום וישע רב
9. כת"ר - כבוד תורתו
10. ש"ק - שבת קודש
11. הבע"ל - הבא עלינו
12. ע"כ - על כן
13. בד"צ - בית דין צדק
14. דעיקו"ת - דעיר קודשנו ותפארתנו
15. בל"נ - בלי נדר
16. כ"ת - כבוד תורתו
17. ע"ז - על זה
18. ע"פ - על פי
19. כ"א - כי אם
20. ע"י - על ידי
21. רחצ"ב - רבי חיים צבי ב... - שם אדם
22. לפ"ד - לפי דעתי
23. הר"מ - הרב רבי שם שמתחיל באות מ (כגון משה / מאיר / מרדכי / מנחם / מיכל) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
24. שא"א - שאי אפשר
25. תהי' - תהיה
26. ג"כ - גם כן
27. כ' - כבוד
28. הבד"צ - הבית דין צדק
29. ידי"ע - ידידו עוז
30. ע"ד - על דבר

אגרות הראי"ה – כרך ד' – אגרת אריד

תמצית האגרת

תאריך ומקום: י"ב אדר תרפ"ד - ירושלים **נמען:** הרב משה אוסטרובסקי

שבח לספרו על המידות שהתורה נדרשת בהן; יש צורך בספרים כאלה מתלמידי חכמים יראים, ללימוד הצעירים. הערות: על 'עין תחת עין' - המהרש"ל בישי"ש חולק על הרמב"ם; 'הלכות לא תשתנינה' מקורו בירושלמי מגילה, ולפי הראב"ד הביטול הוא רק לעניין קריאה ברבים; השיעורים כהלכה למשה מסיני (בבלי וירושלמי); 'ע"ב זקנים' כהגהת הגר"א, ויסוד 'אין בית דין מבטל דברי בית דין חבירו' כפתרון לחתימת המשנה והתלמוד.

עיקרי הדברים

- שבח לספר.
- צורך בספרי יסוד לצעירים.
- הערות בהלכה ובמסורה.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1]. ירושלם, י"ב[2] אדר, תרפ"ד[3] [י"ב באדר תרפ"ד (1924)]

ידידי היקר הרב המאור הגדול לתורה ולתעודה. אוצר חכמה ויראה טהורה מו"ה[4] משה אוסטרוכסקי [הרב משה אוסטרובסקי (המאירי), מחבר "המידות לחקר ההלכה"] שליט"א[5].

אהובי, בשמחת לב ראיתי את האור כי טוב. קונטרסיו היקרים, מספרו המפאר למדותיה של תורה. שהואיל כת"ר[6] להציגם לפני, עונג רב שבעתי מדי עברי על אחדים מהם, אמנם בחפזון, מפני רבוי טרדותי, ביחוד באלה הימים. אבל בכל לבי אברך את ד' על אשר נתן בלב חביבי לעבוד את העבודה החשובה ה הצריכה מאד לשעתה. כי החובה הקדושה, לבא לעזרת צעירי דורנו. אלה השרידים המקדישים את ימיהם ללמוד תורתנו הקדושה, לסלול לפניהם את הדרכים על ידי מסלות ישרות בדרכי התורה - גדולה היא מאד בימינו אלה, ימי הטרדות והדרישות השונות, המיטלות בהכרח הרבה פעמים גם על אותו החוג הנועד לשקידתה של תורה. ומאד ערגה נפשי שעבודת הסדור והברור של יסודי התורה, ומפתחות מנעליה, מבואיה וכלליה, תעשה על ידי תלמידי חכמים נאמנים, עמלי התורה מנעוריהם המחונכים על ברכי תלמידי חכמים, ומעוטרים ביראת שמים, ואמונת אומן, צדיקים החיים באמונתם, באופן שהספרים אשר יתחברו סוגים האלה, שהם מסוגננים בסגנונה של חכמת ישראל, בדורנו, אבל בעקרם הם הם גופי תורה, וכמה הלכתא גברוותא למסבר קראי וסוגיות. איכא למגמר מינייהו, יהיו נקבעים, ללמודים של שעות הגונות אצל התלמידים שוקדי דלתות תוה"ק[7], לישר את שכלם, ולהרגילם בידיעות כלליות, והשקפות זכות ומקיפות בעקרי תורה ויסודי ההלכות, ולא ימצאו בהם שום דופי של דעות חצוניות וזרות, הנוטות מארחות יושר ואמתה של תורה.

ואפריון אמטי לכת"ר[8], גברא דמריה סייעיה, לעסוק במקצע הגדול הזה של המדות שהתורה נדרשת בהן בשום שכל, בחכמת לב, בחריפות ובקיאות מצורפת לבקורת ישרה ערוכה ושמורה באמונה רבה,

וביראת ד' טהורה. ולחבת דבריו אעיר הערות קצרות אחדות: במש"כ[9] במבוא - פ"א עמ' ה' - ע"פ[10] שיטת הרמב"ם[11] שחובל בחבירו שמשלם ממון, ואין המקרא עין תחת עין כפשטיה. שהוא מכלל הלכה לממ"ס[12] בפירוש הכתוב. [הלכה למשה מסיני] אמת שזוהי דעת הרמב"ם, אבל ראוי להעיר שמהרש"ל[13] בישו"ש[14] ר"פ החובל ["ים של שלמה" למהרש"ל, על בבא קמא פרק "החובל"] חולק על הרמב"ם בזה, וס"ל[15] שעיקר הדבר חבורה תחת חבורה ג"כ[16] צריך להיות ממש, והלא מקרא מלא הוא "רק שבתו יתן ורפא ירפא". [שמות כא, יט] א"כ[17] העיד הכתוב שהחובל צריך לשלם ממון וכתב שם דדחיית הגמ'[18] בענין סליק בשרא היא, הוי רק לברר יותר ולא לדחות הראי'[19], ובאמת הדרשות מספיקות גם בלא הקבלה, לדעתו. בסי'[20] ג' - עמ' י' - שהלכות לא תשתנינה שהביא מדברי הרמב"ם, הנה מקור הדברים הוא בירושלמי פ"א דמגילה ה"ד. [ירושלמי מגילה א, ד] ושם איפלגו ריו"ח[21] ורשב"ל[22], דריו"ח[23] אמר דנו"כ[24] בטלים לע"ל[25] וחמשה חומשי תורה אינם בטלים. ורשב"ל אמר דאף מגילת אסתר והלכות אינן בטלות, וצ"ע[26] למה פסק הרמב"ם כרשב"ל[27] נגד ריו"ח וכן סתם כותי' בספ"ב[28] דמגילה. [רמב"ם, הלכות מגילה ב, יח]

ולפ"ד[29] הראב"ד[30] בהשגה כל ענין הבטול היינו לענין חיוב הקריאה בצבור, וי"ל[31] דה"ה בהלכות לענין חובת הקריאה ברבים, שיהיו דורשין הלכות פסח בפסח וכו'[32], ולע"ל[33] שתמלא הארץ דעה את ה', [על פי ישעיהו יא, ט] והכל יהיו בקיאים בהלכות ולא ילמדו איש אחיו לדעת את ד' כי כולם ידעו אותי מקטנם ועד גדולם, [על פי ירמיהו לא, לג] אז לא יהי'[34] מקום לדרוש הלכות ברבים. וע"כ[35] כו"ע[36] ס"ל[37] דהלכות אינן בטלות לעולם, כדכתיב הליכות עולם לו. [חבקוק ג, ו; ודרשו (מגילה כח): "אל תקרי הליכות אלא הלכות"] וכנראה שכ"ה הבנת המגיה שם בד' הרמב"ם, דגם הוא אזיל בשיטת הראב"ד. ומה שהזכיר שיעורים הללמ"ס[38], כ"ה ודאי דעת הבבלי בפשיטות. וכשרצו לומר ביומא דף פ' ע"א[39] ב"ד[40] של יעבץ תקנום דחו דשכחום וחזרו ויסדום, אבל בירושלמי דפ"ק[41] דפאה ה"א [ירושלמי פאה א, א] פריק בפשיטות. א"ר[42] יונה וכל השיעורים לא חכמים הוא שנתנו, ואמר דריו"ח הוא כדעתי' דסבר כל השעורים הלכה לממ"ס ופליגי התם אי חזר בי' ריו"ח מסברא זו. או לא חזר בי'. ופשוט דהרמב"ם[43] פסק כשטת הבבלי, נגד פלוגתא דירושלמי שאינה מוכרעת שם. מש"כ[44] בסוף המבוא, - פ"א עמ' ט"ו - שגדר דברי סופרים שיהי'[45] כמו דאורייתא אינו יוצא מהדרשות והמדות שהתורה נדרשת בהן כ"א[46] עד שתבוא ע"ז[47] הסכמת ב"ד הגדול. אין לזה מקור.

ומש"כ[48] מהקדמת הרמב"ם ליד החזקה, שכתב והסכימו עליהן ב"ד הגדול, לא כתב כן על גדר דברי סופרים וערכם, כ"א על מה שהי'[49] נהוג לכתוב לזכרון לדורות מתורה שבע"פ[50] לפני כתיבת המשנה, שלא היו כותבים במגילת סתרים. כ"א הדברים המוסכמים מב"ד[51] הגדול. וטעם הדבר נראה שכ"ז שלא הסכים ע"ז ב"ד הגדול הלא קרוב השנוי לבא ע"י[52] שיחלוק ע"ז ב"ד אחר, ולא היו כותבים בזה דבר מוחלט לדורות, אע"פ[53] שמצד הדין כל דרשה שכל חכם דורש מן התורה ודעתו ברורה שכך הוא כשהוא ראוי להוראה כבר הוא בכלל דברי סופרים אע"פ שיצוייר ע"ז מחלוקת, שהרי גם בהסכמת ב"ד הגדול יש ג"כ ציור שיבא ב"ד אחר ויחלוק. שהרי לגבי דברים שנלמדים מדרשות ודרכי המדות, והכרעת הסברא ע"ז נאמר אין לך אלא שופט שבימיך. [ראש השנה כה, על פי דברים יז, ט: "ואל השפט אשר יהיה בימים ההם"] ומ"מ[54] כ"ז[55] שלא נחלקו ע"ז ה"ז[56] נדון בכל חומר דברי סופרים כיון שיוצא מלמוד הכתובים

ודרכי המדות שהתורה נדרשת בהן. וה"ה[57] כשכל חכם ראוי להוראה למד למודים ע"פ דרכו בתורה, כ"ז שלא נחלקו עליו אחרים ה"ז בכלל דברי סופרים, וא"צ[58] להסכמת ב"ד הגדול להכניסם בכלל דברי סופרים.

אמנם דרכי לפרש את המשנה דעדיות פ"א מ"ה. ולמה מזכירין דברי היחיד בין המרובין הואיל ואין הלכה אלא כדברי המרובין, שאם יראה ב"ד את דברי המרובין ויסמוך עליו שאין ב"ד יכול לבטל דברי ב"ד חבירו עד שיהיה גדול ממנו בחכמה ובמנין שהקשור של שאין ב"ד יכול, קשה מאד, כמו שדייקו בזה המפרשים. ונראין הדברים ששנו לנו חכמים בזה כלל גדול בסדרי הוראה לדורות, שאע"פ[59] שחלוק גדול יש בין הסכמות וגזירות להוראות של דינים היוצאים מדרכי הלמוד והדרשות, כמבואר בדברי הרמב"ם בפ"ב מה' ממרים [רמב"ם, הלכות ממרים ב, א–ב] שתקנות והסכמות, ע"ז נאמר אין ב"ד יכול לבטל את דברי ב"ד חברו אא"כ[60] גדול ממנו בחכמה ובמנין ודברים היוצאים מלמודים ודרשות וסברא. ע"ז נאמר אין לך אלא שופט שבימיך, אבל כאן חדשה לנו המשנה, שזה הדין של האפשרות להורות באופן אחר ממה שהסכים ב"ד הגדול, לא נאמר כ"א כאשר הוכרע אז הדבר ע"פ הרוב ומיעוט ועכ"פ[61] יחיד הי'[62] נמצא שדעתו לא הסכימה ע"ז. שרק אז יוכל ב"ד אחר באיזה דור מאוחר ג"כ להכריע כדעת המיעוט או היחיד אם דעתו נוטה לכך. וע"ז[63] נאמר אין לך אלא שופט שבימיך. והכרעת הרוב שבדור הקודם, איננה יכולה להכריע את הכרעת הרוב, וק"ו[64] את הסכמת כל הב"ד[65] שבדור המאוחר אע"פ שאיננו גדול מהראשון בחכמה ובמנין.

אבל אם היתה ההסכמה להוראה הזאת בב"ד[66] הגדול ע"פ דעת כולם, אז אע"פ שהדבר בא בדרך של למוד ודרשות נקבעה הלכה זו כאילו היתה הסכמה של תקנה, שכבר חל עליה הדין שאין בית דין יכול לבטל דברי ב"ד חבירו אא"כ גדול ממנו בחכמה ובמנין. וזאת היא כונת המשנה כפשוטה, ולמה מזכירים דברי היחיד בין המרובין, הואיל ואין הלכה אלא כדברי המרובין וזהו בודאי נוהג גם ברוב דיני תורה שהם דברים היוצאים מהלמודים והדרשות ודרכי הסברות, שאם יראה ב"ד את דברי היחיד יסמוך עליו כשדעתו תהיה מכרעת לכך, אע"פ שלא יהי' גדול בחכמה ובמנין מב"ד הראשון, וזה יוכל להיות רק אם הוכרעה הלכה זו ע"פ רוב דעות. ויחיד עכ"פ[67] נחלק עליהם אז, אבל אם דעת כולם הסכימה בהלכה זו. אז נקבע עליה דין תקנה, ולא גרעה מכל גזירת חכמים שלא באה מלמודים ודרכי הדרשה של תורה, חל ע"ז הכלל שאין ב"ד יכול לבטל דברי ב"ד חברו אלא א"כ גדול ממנו בחכמה ובמנין. ובארתי בזה לשון המשנה (זבחים י"א ב') אמר שמעון בן עזאי, מקובל אני מפי שבעים ושנים זקן, ביום שהושיבו את ר"א ב"ע[68] בישיבה שכל הזבחים הנאכלין שנזבחו שלא לשמן כשרין, ובגמ'[69] שם י"ב ע"ב[70], למה לי למתני שבעים ושנים זקן, דכולהו בחדא שיטתא הוו קיימי.

ורש"י[71] העתיק למה לי למתני זקן, והשמיט את התיבות שבעים ושנים. ופרש עפ"ז[72] בכונת הגמרא, ליתני זקנים, ויש לשאול ע"ז, דלא שייך להקשות למה לי למיתני, על דיוק של תיבה אחת שהיא מתאימה ע"פ דקדוק הלשון כרגיל במקרא לומר, חמש מאות איש, ולא אנשים וכיו"ב[73]. וגם הוא יותר דרך קצרה, שראוי לשנות לתלמידו כרפ"ק[74] דפסחים חוץ ממה שאינו מתאים לגירסא שלפנינו, גם יש להתבונן לאיזה מטרה רצה בן עזאי להשמיענו שכולם בחדא שיטתא הוו קיימי. ולפי דברינו הדברים

מאירים שהוא רצה להורות בעדותו שהיא הלכה קבועה שאין שום ב"ד יכול לחלוק עליה, כ"א כשיהיה גדול מהם בחכמה ובמנין, וכאשר ידע שהיתה אז הסכמת כל הב"ד, ולא היה שום יחיד חולק ביניהם.

ע"כ[75] פירש את המנין שבעים ושנים, והדבר מבואר יותר, כאשר המנין היותר גדול לב"ד[76] הוא שבעים ואחד. כמפורסם וכדברי הרמב"ם בפ"ח מהלכות ממרים שהקשה מטעם זה על הדין של גדול במנין. דהיכי משכחת לה מאחר שהב"ד[77] היותר גדול הוא רק של שבעים ואחד, וכשפירט שבעים ושנים והוסיף כזה אחד על המנין, רצה להורות בזה שלא הכרעת רוב היתה כאן, כ"א הסכמת כולם עד אחד וזהו מכוון עם דברי הגמ' דע"ז ע"ב א', "כדשיימו בתלתא אפילו תרי מגו תלתא, כדשיימו בארבעה, עד דשיימו כולהו ארבעה", וכמו שפירש"י[78] שם דכיון דנחית לדעות להרבות יותר מכדי ב"ד, עד דאמרי כולהו. ומפרשת הגמרא דמשו"ה[79] אמר שב"ע[80]:שבעים ושנים זקנים להורות שכולם הסכימו בדעה אחת ושיטה אחת ונחית לדעות יותר משיעור ב"ד היותר גדול שבעים ושנים. וי"ל דבאמת היתה הגרסא הראשונה זקנים, אלא מפני שהבינו בדברי הגמרא, שהענין של למה לי למיתני הכי בהתאמה לחדא שיטתא, מכריח הוא לנסח זקן ונשארה הגרסא זקן, ורש"י השמיט בשביל כך, את התיבות שבעים ושנים בהעתקת דברי הגמרא.

והנה בפ"ג דידים משנה ה' בדין שיר השירים וקוהלת מטמאין את הידים, ובפ"ד[81] משנה ב' בדין זה עצמו של הזבחים הנאכלים שנזבחו שלא לשמן. כתוב במשנה שלפנינו כמו בגמרא דזבחים מקובלני מפי שבעים ושנים זקן, והגר"א[82] הגיה בשניהם באליהו רבא. וכתב מפי ע"ב זקנים גרסינן והדברים מבוארים שכיון ברוח קדשו לכל מה שכתבנו בגרסא ובטעמא, וביסוד השיטה של אין ב"ד יכול לבטל דברי ב"ד חבירו, עם הקשר של משנתנו בעדיות, ולמה מזכירים דברי היחיד בין המרובים, הואיל ואין הלכה אלא כדברי המרובים אלא שאם יראה ב"ד דברי היחיד ויסמוך עליו, שאין ב"ד יכול לבטל דברי ב"ד חברו אלא א"כ גדול ממנו בחכמה ובמנין, ולמדנו מזה כלל גדול בסדרי הוראה בתורה שבע"פ. ומכאן פתרון גדול ליסוד החתימות של המשנה ושל התלמוד שהעיר ע"ז בכ"מ[83] הלכות ממרים שם. ידידי, הרבה הערות היה ראוי לי לכתב על דבריו הנחמדים בכל מרחבי ספרו היקר, אבל הלא יודע יקירי, כמה הזמן אינו מוכשר כעת לפני להחלץ מהמניעות המקיפות אותי, ויקבל נא את המועט כמרובה, לאות אהבה וחבת קודש.

והשי"ת[84] יזכנו לראות ברוממות קרן ישועה לעם ד' ותורתו וארצו הקדושה, ומציון תצא תורה ואורה, לכל בית ישראל, ולכל אפסי ארץ בב"א[85] כנה"ר[86] ונפש ידי"ע[87] דוש"ת[88] באה"ר[89]

הק' אברהם יצחק הכהן קוק

1. ב"ה - ברוך השם
2. י"ב - שנים עשר (12)
3. תרפ"ד - השנה תרפ"ד (1923/1924)
4. מו"ה - מורנו הרב
5. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן

6. כת"ר - כבוד תורתו
7. תוה"ק - תורתנו הקדושה
8. לכת"ר - לכבוד תורתו
9. במש"כ - במה שכתב
10. ע"פ - על פי
11. הרמב"ם - רבי משה בן מימון
12. לממ"ס - למשה מסיני
13. שמהרש"ל - שמורנו הרב רבי שמות שמתחילים באותיות ש, ל (למשל: שמואל + לוי) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
14. בישי"ש - בים של שלמה
15. וס"ל - וסבירא ליה
16. ג"כ - גם כן
17. א"כ - אם כן
18. הגמ' - הגמרא
19. הראי' - הראיה
20. בסי' - בסימן
21. ריו"ח - רבי יוחנן
22. ורשב"ל - ורבי שמעון בן לקיש
23. דריו"ח - דרבי יוחנן
24. דנו"כ - דנושאי כלים (מפרשי השולחן ערוך)
25. לע"ל - לעתיד לבוא
26. וצ"ע - וצריך עיון
27. כרשב"ל - כרבי שמעון בן לקיש
28. בספ"ב - בסוף פרק ב
29. ולפ"ד - ולפי דעתי
30. הראב"ד - רבי אברהם בן דוד
31. וי"ל - ויש לומר
32. וכו' - וכולי (וכן הלאה)
33. ולע"ל - ולעתיד לבוא
34. יהי' - יהיה
35. וע"כ - ועל כן
36. כו"ע - כולי עלמא (הכל מסכימים)
37. ס"ל - סבירא ליה
38. הללמ"ס - הלכה למשה מסיני
39. ע"א - עמוד א
40. ב"ד - בית דין
41. דפ"ק - דפרק קמא
42. א"ר - אמר רבי
43. דהרמב"ם - דרבי משה בן מימון
44. מש"כ - מה שכתב
45. שיהי' - שיהיה
46. כ"א - כי אם
47. ע"ז - על זה
48. ומש"כ - ומה שכתב
49. שהי' - שהיה
50. שבע"פ - שבעל פה
51. מב"ד - מבית דין
52. ע"י - על ידי

53. אע"פ - אף על פי
54. ומ"מ - ומכל מקום
55. כ"ז - כל זה
56. ה"ז - הרי זה
57. וה"ה - והוא הדין
58. וא"צ - ואין צריך
59. שאע"פ - שאף על פי
60. אא"כ - אלא אם כן
61. ועכ"פ - ועל כל פנים
62. הי' - היה
63. וע"ז - ועל זה
64. וק"ו - וקל וחומר
65. הב"ד - הבית דין
66. בב"ד - בבית דין
67. עכ"פ - על כל פנים
68. ב"ע - בן עזריה
69. ובגמ' - ובגמרא
70. ע"ב - עמוד ב
71. ורש"י - ורבי שלמה יצחקי
72. עפ"ז - על פי זה
73. וכיו"ב - וכיוצא בזה
74. כרפ"ק - כריש פרק קמא
75. ע"כ - על כן
76. לב"ד - לבית דין
77. שהב"ד - שהבית דין
78. שפירש"י - שפירש רש"י
79. דמשו"ה - דמשום הכי
80. שב"ע - שבעים
81. ובפ"ד - ובפרק ד'
82. והגר"א - והגאון רבי אליהו מווילנה
83. בכ"מ - בכמה מקומות
84. והשי"ת - והשם יתברך
85. בב"א - במהרה בימינו אמן
86. כנה"ר - כנפשו הרמה
87. ידי"ע - ידידו עוז
88. דוש"ת - דורש שלומו ותורתו
89. באה"ר - באהבה רבה